

Smärre meddelanden.

Ett par västgötastugor.

Genom anslag af Nordiska Museet och af föreningen Urd i Uppsala sattes författaren våren 1905 i tillfälle att under ett par veckor på ort och ställe söka uppsåra, hvad som ännu kunde finnas kvar af gammal västgötsk bykultur. Skörden blef ej så stor, som förf. önskat — den gamla säregna bykulturen är nu död och lefver blott i erinringen hos några äldre personer, som varit med i »den gamla, goda tiden» före byarnes skiftande. En af de byar, som besöktes, nämligen *Gullered* i Älfsborgs län, var af särskildt intresse, emedan den ännu blott är »storskiftad». Storskifteskartan är daterad 1798. Invånarnes sega fasthängande vid »hvad gammalt och fornt varit hafver» har hindrat genomförande af laga skifte till denna dag, och det föreföll ej finnas stor utsikt för byns skiftande under den närmaste framtiden. En af byns bönder — han hade flyttat in till byn och kände för den skull ej traditionernas makt så stark — berättade, att han på 1880-talet begärt skifte, men hurusom han på grund af de öfriga, infödda böndernas motstånd måst afstå från sin föresats. Det gick hett till på sammankomsterna, som höllos för att dryfta frågan. Några hotade, andra gräto, och alla voro de öfverens om, att skifte betydde ruin och undergång. Byn är som sagdt ännu storskiftad.

Åtskilliga gamla byggnader af intresse påträffades i de trakter, dem jag besökte, och jag skall i det följande i korthet söka beskrifva tvänne dylika från äldre tider — hvar för sig karaktäristisk för Västergötlands äldre byggnadsskick.

Gullereds utan tvifvel intressantaste byggnad är den gamla, nu obebodda manbyggnaden i Skattegården. Stugan i fråga är en framkammarstuga med taket uppbyggt af trenne åsar: ryggås och sidoåsar. Den är c:a 11,5 m. lång och 5,5 m. bred, höjden till ryggåsen är c:a 3 m. och höjden på knut c:a 1,75 m. Väggarna äro timrade med »utknutar», korsknutar, och äro liksom dessa täckta af brädfodring, som är fästad med »dymplingar», träpluggar. Yttertaget består underst af bräder, ofvanpå dessa ligger ett lager näfver, som täckes af ett torflager. En bjälke, som löper längs »taköfsen», takskägget, hindrar torfven att glida ned. Denna bjälke kvarhålles i läge därigenom, att en del af de underliggande bräderna skjuta längre ut än de öfriga och äro infällda i bjälken i fråga. Ofvanpå torfven följer ytterligare ett tak af bräder; vid »taköfsen» äro dessa bräder fästade i en bjälke, som kvarhålles af »takkrokar». Stugans midtparti upptages af ett stort rum, af allmogen kalladt »stugan». Vid stugans ena ända befinna sig de båda framkamrarne, vid den andra förstuga och kök. Från förstugan leda dörrar dels till köket och dels till midtrummet, »stugan».

Taket i det senare är ett s. k. »tredingstak», d. v. s. ett i tre delar brutet tak, hvarvid takbräderna äro spikade vinkelrätt mot åsarnas riktning. Golfvet har s. k. »lerlo», d. v. s. det består underst af ett lager dåliga bräder, hvarpå finnes ett lerlager, som i sin ordning täckes af bättre bräder. »Stugan» har tvänne fönster, ett på hvardera sidan, samt har uppvärmts genom en stor, öppen spis, fig. 1, med »på-ugn», som stänges af en trälucka. På dörrposterna finnas halft utplånade målningar (växtranke-motiv).

Från »stugan» leda dörrar till framkamrarne. Anordningen af dessa är af rätt stort intresse. Den ena kan sägas vara inbyggd i den andra, så att ena sidoåsen i yttertaket bildar ryggås i den inbyggda framkammaren. På den fria delen af dennas tak kvarligger ännu ett lager torfvor, ditlagdt för att man skulle få tillräckligt varmt i kammaren. Ingendera kammaren har haft eldstad, och de stå ej i förbindelse med hvarandra. Af framkamrarnes anordning att döma, synes den ena ha användts till materialbod, »bråtarum»,

— den har intet annat tak än yttertak — under det att den andra användts till boningsrum.

Anordningen af kök och förstuga är densamma som vid framkamrarne: förstugan är inbyggd i köket, och taket är ett ryggåstak med den ena sidoåsen till ryggås. Ytterdörren stänges af ett väldigt lås i trähölje. Köket, hvilket liksom den ena framkammaren

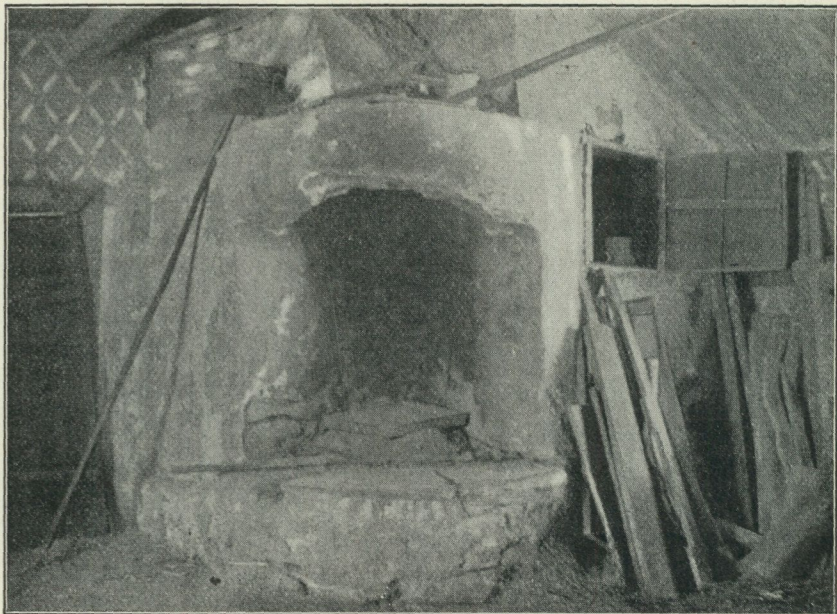

Fig. 1. Interiör från Skattegården.
Gullered, Västergötland.

saknar inre tak, är försedt med en stor, öppen spis, innanför hvilken finnes en bakugn.

Denna gamla, på sitt sätt märkliga byggnad borde helt visst räddas undan förstörelse. Den är nämligen en fullgod representant för ett fordom i Västergötland mycket allmänt byggnadsskick; det finnes ensamt i Gullered flera dylika framkammarstugor, hvilka dock allesamman på ett eller annat sätt förändrats. En framkammarstuga, hvilken liksom denna i allo har kvar sin ursprungliga karaktär, torde numera vara ganska sällsynt i Västergötland. Här är ett

tillfälle för de lokala kulturhistoriska föreningarna att ingripa. Ägaren är villig att sälja stugan för 150 kr.

I skogen på *Vägby Skrifvaregårds* ägor nära Sämsjön, Älfsborgs län, finnes en gammal ryggåsstuga, som kan vara väl värd att med några ord omnämna. Den är i allt väsentligt af samma karaktär som Hornborgastugan på Skansen. Liksom denna består den af förstuga, »kove» och ett boningsrum. Åsarna i stugan äro väldiga, runda, ej skradda, endast barkade stockar. Taktäckningen utgöres af mellan åsarna spikade bräder, därpå följer ett lager näfver och torf och ytterst ett bräddtak, kalladt »utskott» eller »utsug». Boningsrummet är försedt med en stor öppen spis. Bakugnen är här endast rudimentär och användes till förvaring af späntade stickor m. m. Golfvet, som består af brett, klufvet, ej sågadt »tilde», är framför bakugnen stensatt. På denna stensatta del af golfvet stodo vid förf:s besök diverse kokkärl. I taket framför bakugnen voro stickor upplagda till torkning på »jällstänger». I en annan stuga funnos på dessa jällstänger brödkakor upphängda. Här har man tydligen det till kök afdelade området af stugan. Stugan har ytterspjäll af samma konstruktion som Hornborgastugans. Alla möbler i stugan voro enkla och omålade men renskurade och propera. — Äfven denna stuga förtjänade utan tvifvel att bevaras som ett kulturhistoriskt minnesmärke från en nu längesedan svunnen tid.

Josef Sandström.

Ett musikinstrument från Dalarna.

Bland Nordiska Museets samling af musikinstrument finnes ett säreget dylikt från Öje kapellförsamling, Malungs socken i Dalarna, se fig. 1 och 2.

Det består af ett 78 cm. långt och, där det är bredast, 29,8 cm. brett stycke granträ, hvars öfre del är smalare och betydligt tunnare än den nedre, som är oval och urhålkad samt bildar den egentliga resonansbotten. Den öfre tunnare delen, halsen, är försedd med en